

Атрошенко Вікторія Володимирівна, аспірантка кафедри філософії та політології, Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, Україна
e-mail: atroschenko7337@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7936-9043

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ВПЛИВ ЦИНІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Здійснено аналіз еволюції та впливу цинічного світогляду в суспільстві від античності до сучасності. Визначено основні етапи розвитку цинізму, починаючи з античної філософської школи кініків. Висвітлено його зв'язок із нігілізмом і скептицизмом. Розкрито вплив цинізму на критику соціальних і моральних норм та формування сучасної соціальної думки.

Ключові слова: цинізм, антична філософія, кінізм, нігілізм, скептицизм.

Постановка проблеми. У періоди великих культурних зрушень, коли відбуваються трансформації світоглядних і соціально-політичних систем, на перший план виходять критичні підходи до осмислення світу, які включають переоцінку власної культури та її цінностей. Людина, як носій і творець культури, прагне знайти способи розуміння та оцінки соціальних процесів, що відбуваються в межах цієї культури, визначаючи роль її складників та учасників, які впливають на її розвиток. Усі підсистеми та елементи культури відображаються в діях індивідів та соціальних інститутів, таких як наука, освіта та мистецтво.

Оскільки людина є продуктом культури, але водночас здатна її критично осмислювати, можна стверджувати, що культура сама рефлексує через людську діяльність. Культура – це динамічна система, яка не лише описує саму себе, але й дає оцінку власним процесам, тобто проявляє саморефлексію та самооцінку. Ця саморефлексія може виражатися як у підтримці усталених норм і цінностей (шанування традицій, віра в ідеали, визнання важливості культурних практик), так і в критичному осмисленні їх.

Критичний підхід може варіюватися від спокійного аналізу недоліків елементів культури, які втратили свою актуальність, до більш емоційної, навіть іронічної та саркастичної критики. Однією з форм такої критичної рефлексії є цинізм. Цинізм виступає своєрідним дзеркалом суспільної сві-

домості, через яке культура оцінює саму себе, але водночас цей термін часто використовується для позначення недоліків і слабких місць у процесі такої саморефлексії.

Цинізм як філософський та світоглядний напрямок має довгу і багатогранну історію, яка розпочалася ще в античності й продовжується до сьогодні. Від своєї появи в школі кініків до сучасних інтерпретацій, цинізм пройшов шлях еволюції, набуваючи нових форм і значень. Його роль у філософії не обмежується лише критикою суспільних цінностей і норм – він також є відображенням глибоких соціальних і культурних трансформацій. Цинізм завжди був і залишається засобом переосмислення життя, суспільства та відносин між людиною та світом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи розвиток та вплив цинічного світогляду з його витоків у давнину до сучасних форм, не можна обійти увагою класичні праці, що заклали основу для розуміння цього філософського явища. На особливу увагу заслуговує праця «Життя і думки славнозвісних філософів» Діогена Лаерція [1], що містить ключові відомості про витoki кінізму, зокрема про його засновників Антисфена та Діогена. Цей текст слугує фундаментом для осмислення початкових етапів розвитку цинічної філософії та продовжує залишатися джерелом важливої інформації для сучасних дослідників.

Цинізм продовжив свій розвиток через Середньовіччя і Відродження, коли його ідеї перепліталися з релігійними та гуманістичними концепціями. У цьому аспекті неможливо не звернути увагу на видатні праці Еразма Роттердамського [2], зокрема на його «Похвалу Глупоті», де автор критикує суспільну глупоту і лицемірство, що перегукується з античним цинізмом.

Сучасні дослідження В. Климова [3] та О. Лавриновича [4] в українському релігієзнавстві також проливають світло на розвиток релігійної та філософської думки Середньовіччя, у якому можна прослідкувати наскрізну лінію цинізму.

Не можна оминати внесок Ф. Ніцше [5] в дослідження трансформації цинізму. Його філософія, особливо концепції нігілізму та волі до влади, що зокрема розвинуті у працях «Так казав Заратустра» та «Жадання влади», демонструють перегук з цинічною критикою моральних норм та соціальних інститутів. Ніцше продовжує та переосмислює ідеї цинізму, надаючи їм нових філософських вимірів у контексті свого часу.

У сучасній філософській традиції цинізм отримав інтерпретацію, зокрема, у дослідженні П. Слотердайка «Критика цинічного розуму», де автор аналізує цинізм як адаптивний механізм, що допомагає індивідам реагувати на суспільні кризи [6]. Переклад цієї праці українською мовою А. Богачовим дає змогу більш глибоко зрозуміти сучасні форми цинізму.

Актуальність дослідження еволюції цинічного світогляду полягає в тому, що сучасний світ також стикається з питаннями про правдивість, етичність і достовірність суспільних норм. Зараз, коли суспільство все більше схиляється до критичної оцінки традиційних цінностей, цинізм знову виходить на перший план як засіб переосмислення дійсності. Його вплив відчутний у політиці, мистецтві, масовій культурі та повсякденному житті.

Переломні епохи часто призводять до зміни світоглядних орієнтирів суспільства, і в такі часи набувають особливого значення критичні форми мислення, які впливають на ключові суспільні та культурні процеси.

Цінності завжди є основою будь-якої культури, проте сучасна ситуація як у світі, так і в Україні відзначається процесом переоцінки цінностей, що значною мірою супроводжується духовним занепадом. Це пов'язано з браком єдиної ціннісної системи, нехтуванням загальнолюдськими цінностями та частими закликами до їх повної переоцінки. У зв'язку з цим перед філософами постає важливе завдання – дослідити ставлення сучасної людини до життя та його основних цінностей.

Метою статті є дослідження еволюції цинічного світогляду та його впливу на філософію і суспільство. У статті простежується, як розвивалася європейська традиція цинізму, які його ключові ідеї та як він вплинув на різні періоди філософської думки. Крім того, проаналізовано сучасні інтерпретації цинізму, зокрема кризь призму робіт Пітера Слотердайка, та його значення для сучасного суспільства. Стаття також досліджує, яким чином цинізм від своїх початкових форм, пов'язаних із філософією кініків, вплинув на формування таких течій, як нігілізм та скептицизм, і яку роль він продовжує відігравати у наш час.

Вклад основного матеріалу. Етимологічно, термін «цинізм» бере свій початок від назви античної школи кініків, яка зародилася в V ст. до н. е. в Стародавній Греції. Засновником школи кініків вважається Антисфен, який був одним із найвидатніших учнів Сократа. Відійшовши від традиційної сократівської філософії, Антисфен відіграв ключову роль у становленні й розвитку кінічної філософії та заклав основи цинічного світогляду [1, с. 4]. Його вчення стало основою кінічної школи, яка відкидала розкіш, матеріальні блага та суспільні умовності, пропагуючи натомість аскетизм, самодостатність і життя у злагоді з природою.

Антисфен, натхненний сократівськими ідеями самопізнання і добродесності, перетворив їх на вчення про простоту життя, аскетизм і моральну незалежність. Він заклав основи філософії, яка відкидала всі форми соціального і матеріального рабства, проповідуючи ідеал життя, яке знаходиться в гармонії з природою і звільнене від зовнішніх впливів. Антисфен був переконаний, що моральне вдосконалення потребує відмови від матеріальних

благ, суспільних умовностей і комфортного життя – усього того, що, на його думку, заважає людині досягти внутрішньої свободи. Ті, хто хоче здобути безсмертя, на його думку, повинні жити благочестиво і справедливо [1, с. 5]. Діоген Лаерцій сформулював його погляди так: Антисфен вірив, що доброчесності можна навчитися, і вважав, що благородство та доброчесність є синонімічними поняттями. Бути щасливим, за його переконанням, можливо, якщо ти доброчесний, і для цього не потрібно нічого, окрім сили духу, що проповідував і Сократ. Він підкреслював, що доброчесність проявляється не через слова чи накопичення знань, а виключно через дії. Мудра людина, на думку Антисфена, не потребує ані матеріальних благ, ані інших людей [Там само, с. 11]. Саме ця ідея і лягла в основу кінічної філософії, яка стала відомою своєю радикальною відмовою від загальноприйнятих норм і цінностей. Свої філософські бесіди філософ проводив у гімнасії Кіносарг, що знаходився неподалік міських воріт, і, за деякими версіями, саме це місце стало джерелом назви для кінічної школи [Там само, с. 13].

Антисфен створив основні філософські підвалини кінізму, які згодом розвинув його найбільш відомий учень – Діоген Синопський. Саме Діоген став уособленням радикального втілення ідей кініцизму. Прибувши до Афін, він вирішив приєднатися до Антисфена, який, згідно зі своєю звичкою нікого не приймати, спочатку спробував прогнати його. Проте завдяки своїй непохитній наполегливості Діоген все ж домігся свого. Одного разу, коли Антисфен замахнувся на нього палицею, Діоген, без страху підставивши голову, відповів: «Бий, але ти не знайдеш палиці настільки міцної, щоб змусити мене піти, поки ти не скажеш бодай слово». Цією витримкою він зрештою заслужив право стати учнем Антисфена [Там само, с. 21].

Його життя в простоті та бідності, повна відмова від суспільних умовностей і пошук істинної свободи зробили його символом кінічного світогляду. Він жив у бочці, знущався з суспільних авторитетів і відкидав усі соціальні правила, стверджуючи, що людина повинна жити у згоді з природою і звільнитися від будь-яких обмежень, нав'язаних суспільством.

Діоген Лаерцій у своїй праці «Життя і думки славнозвісних філософів» пише, що одного разу, побачивши, як хлопчик п'є воду, використовуючи лише власні долоні, Діоген негайно викинув свою чашку, прокоментувавши це словами: «Хлопчик перевершив мене в мистецтві простоти». Згодом він вчинив так само з мискою, коли став свідком того, як той самий хлопчик, розбивши свою посудину, їв сочевичну юшку прямо з шматка видовбаного хліба [Там само, с. 37].

«Його міркування завжди були простими, але водночас глибокими: все у світі перебуває під владою богів, а мудреці є їхніми друзями. А оскільки у друзів немає власності, все, що існує у світі, належить мудрецам» [Там само, с. 37].

Головною ідеєю античного кінізму було прагнення звільнитися від впливу матеріальних благ і соціальних умовностей. Кініки вірили, що справжнє щастя досягається тоді, коли людина зводить свої потреби до мінімуму й стає самодостатньою. Вони наголошували, що правила суспільства, прагнення до матеріальних цінностей та соціальний статус лише віддаляють людину від істинної свободи, оскільки ці речі обмежують її природну сутність і автономність існування. Таким чином, кініки не просто критикували суспільний устрій, вони відкрито кидали виклик рабству, соціальній нерівності та лицемірству, що панували в афінській демократії.

Крім того, кініки активно використовували сатиру і гумор як засоби для підриву та викриття суспільних норм і моральних ідеалів. Їхня критика була не лише серйозною, але й часто підкреслювала абсурдність усталених норм через жартівливі та колочі зауваження. Вони зневажали показну розкіш та лицемірство, висміюючи тих, хто намагався створити ілюзію благочестя та добродетності, але насправді залишався глибоко прив'язаним до матеріальних цінностей. Одним із таких прикладів є історія з Діогеном, який, побачивши напис на дверях розпусного євнуха: «Нехай не ввійде сюди нічого поганого», саркастично запитав: «А як же самому господарю увійти в дім?» [1, с. 39]. Подібні історії описуються і з участю Антисфена, наприклад, коли він звернувся до юнака, що з гордістю позував скульптору: «Скажи, якщо б бронза могла говорити, чим би, на твою думку, вона вихвалялася?». Коли юнак відповів, що, звісно ж, красою, Антисфен не забарився додати: «І тобі не соромно пишатися тим самим, що і бездушний ідол?» [Там само, с. 9].

Радикальний підхід кініків, разом із здатністю їх викривати суспільні догми, робив їх мислителями, які не боялися йти проти течії і піддавати сумніву загальноприйняті моральні стандарти.

Треба відзначити, що античний кінізм став одним з перших філософських напрямків, який безпосередньо кинув виклик соціальним структурам і моральним принципам того часу. Філософія кініків не лише відкривала нові можливості для критики суспільства, але й дала поштовх для формування альтернативних світоглядних систем, що підтримували ідею природної свободи людини, не обмеженої впливом зовнішніх обставин та суспільних норм.

Після падіння античного світу та зростання впливу християнства, філософія кініків поступово почала втрачати свою первісну форму, проте їхні ідеї не зникли безслідно. Упродовж Середньовіччя та епохи Відродження, хоч і трансформовані, ці ідеї продовжували відігравати важливу роль у формуванні суспільної та філософської думки. Одним із ключових аспектів цієї трансформації було переплетення кінічної філософії з релігійними ідеалами, зокрема з християнською етикою аскетизму. Аскетизм у межах світових релігій тлумачиться як метод морального вдосконалення та шлях духовного

піднесення людини [4, с. 2]. О. Лавринович зазначає, що аскетизм, як шлях до морального вдосконалення, вимагав досягнення певного внутрішнього та зовнішнього стану душі та тіла, чому сприяли ритуальне очищення, цнотливість, утримування від матеріальних благ, піст тощо; був досить поширений в античному світі [Там само]. Практики, які колись проповідували кініки – такі як відмова від матеріальних благ та мінімізація потреб – тісно перегукувалися з християнським прагненням духовної чистоти й усвідомленої відмови від земних насолод.

Таким чином, кінічна філософія знайшла відображення в житті релігійних аскетів та відлюдників: як і кініки, вони проповідували відмову від тілесних насолод, відстороненість від матеріальних благ, наголошуючи на важливості духовних цінностей. Проте, на відміну від кініків, які прагнули повернення до природного стану людини та критики суспільства, християнські аскети спрямовували свої зусилля на досягнення єдності з Богом, вбачаючи головну мету свого життя не в критиці соціальних структур, а в духовному вдосконаленні. Тим не менш ідеї, що стосуються мінімізації потреб і простого способу життя, продовжували відігравати важливу роль як у кінізмі, так і в релігійному світогляді середньовічного християнства. Попри значні зміни ідеї кініків змогли вписатися в релігійний контекст свого часу, зберігаючи зв'язок із прагненням до внутрішньої свободи й незалежності від зовнішніх обставин.

В епоху Відродження ідеї кініків знову стали цікавими для мислителів, які шукали способів переосмислити роль людини в суспільстві та змінити підхід до людських цінностей. У цей період відроджувався інтерес до античної спадщини, і кінічна філософія знайшла нове дихання, адаптуючись до нових умов. Філософи Відродження почали піддавати сумніву усталені суспільні норми, виступаючи з критикою авторитетів, включаючи церковні інституції, що певною мірою відображало той самий дух бунтарства, який колись був характерний для кініків.

Цинізм, як і раніше, справив значний вплив на філософію цього періоду, особливо завдяки своїй увазі до ідеї індивідуальної свободи, неприйняття соціальних умовностей та відмови від ієрархічних структур. Зокрема, Еразм Роттердамський використовував сатиру як засіб для критики суспільства та церковної корупції, аналогічно тому, як античні кініки висміювали лицемірство і подвійні стандарти свого часу. Прикладом цього слугує видатна праця «Похвала Глупоті» [2], у якій Еразм Роттердамський, з притаманною йому іронією висміював лицемірство та нерозумність, які панували серед вищих верств суспільства і церковних кіл. Схожість із цинізмом виявляється в тому, що Еразм Роттердамський, як і кініки, використовував гострий розум і гумор для підризу загальноприйнятих норм і цінностей, показуючи, наскільки поверхневими можуть бути моральні та соціальні ідеали. Еразм був крас-

номовним пропагандистом гуманістичного ідеалу людяності та справедливості [7, с. 4]. Його критика, хоч і не мала такого радикалізму, як у кініків, усе ж продовжувала традицію викриття лицемірства й фальшивості суспільних правил. Таким чином, цинічні ідеї знову знайшли своє місце у філософському дискурсі, слугуючи інструментом боротьби з несправедливістю.

Відродження також оживило інтерес до ідеалів природного життя та простоти, які були важливими для кінічної філософії. Зростання гуманізму, спрямованого на піднесення індивідуальної особистості, перегукувалося з кінічним світоглядом, що закликав до незалежності від суспільних стандартів та зовнішніх обмежень. Термін «гуманізм» увів у науковий обіг у 1808 р. німецький педагог Ф. Нітхаммер, який вкладав у це слово самодостатню і самопізнавальну значущість [8, с. 9]. Хоча кінізм у цей період вже не мав тієї радикальної форми, яку він мав в античності, його вплив на філософію Відродження залишався значним, особливо в контексті боротьби з соціальними обмеженнями та пошуком справжньої свободи для індивіда.

Сучасний дослідник Є. Проценко пов'язує поняття гуманізму з поняттями справедливості, рівності, честі, гідності [9, с. 5]. Ці поняття були притаманні й античному кінізму, адже кініки обстоювали ідеали свободи, незалежності та самодостатності та водночас підкреслювали важливість рівності всіх людей, виступаючи проти соціальної несправедливості, зокрема в рабовласницькому суспільстві античності, і пропонували альтернативний погляд на людську честь та гідність, який спирався на внутрішні якості особистості, а не на її соціальний статус чи матеріальні блага.

Таким чином, попри те, що кінізм зазнав трансформацій у Середньовіччі та Відродженні, його основні ідеї – критика суспільства, прагнення духовної та фізичної свободи, а також аскетичний спосіб життя – залишилися живими й актуальними. Незважаючи на зміни, які відбувалися протягом цих епох, кінічна філософія продовжувала впливати на культуру та мислення, відкриваючи нові можливості для розвитку ідей свободи й незалежності людини.

Попри те, що кінізм, який уже пройшов трансформацію від античного кінізму до його більш сучасного виду – цинізму та значною мірою втратив свою первісну форму, яку в нього закладали кініки, так само продовжував справляти вплив на формування нових світоглядних течій у Новий час. Вплив цинізму можна прослідкувати в таких філософських течіях, як нігілізм та скептицизм, і хоча ці філософські напрями мають різне походження, їх об'єднують спільні ключові елементи: критика усталених цінностей, глибокий сумнів щодо існування об'єктивних істин, а також пошук свободи від загальноприйнятих моральних стандартів, які часто сприймаються як нав'язані або фальшиві.

Скептицизм, філософська традиція, яка постійно ставила під сумнів можливість досягнення істини та знання, має чимало спільного з цинізмом. Ці те-

чії об'єднує спільна критика авторитетів і догматичних вчень, які претендували на абсолютність і непорушність. У Філософському енциклопедичному словнику скептицизм (від грец. σκεπτικὸς – недовірливий) визначається як гносеологічна позиція, яка полягає в сумніві щодо існування істини і надійних критеріїв її встановлення, у недовірі до певних або усталених поглядів і уявлень [10, с. 585]. Скептики піддавали сумніву можливість повноцінного пізнання світу та істинність людського досвіду, тоді як кініки ставили під питання вартість суспільних норм, моральних правил і загальноприйнятих цінностей.

Ключова спільна риса між цими двома філософськими напрямами полягає в їхньому прагненні звільнити розум людини від обмежень і нав'язаних догм. Скептики, подібно до кініків, сприяли переосмисленню переконань, наголошуючи на відносності істини і важкодоступності об'єктивного знання. Піррон з Еліди, який започаткував античний скептицизм (пірронізм), сформулював основні аргументи проти можливості достовірного знання, суть яких полягала в таких тезах: одні й ті самі речі у різних людей викликають різні відчуття; одні й ті самі люди в різних станах і різними органами почуттів сприймають речі по-різному [10, с. 586]. Як скептицизм, так і цинізм давали людині можливість самостійно формувати уявлення про життя, не прив'язуючись до традиційних уявлень і загальноприйнятих вірувань.

Однак між ними є важлива відмінність: скептики, як правило, зосереджували свою увагу на теоретичному запереченні можливості знання, тоді як кініки реалізовували це на практиці, зокрема в соціальному житті. Для кініків головною метою була не лише критика усталених ідей, але й життя, побудоване на власних, незалежних від суспільства принципах, скептицизм для них був, радше, інструментом для досягнення цієї мети.

Нігілізм, що знайшов своє найвиразніше втілення у філософії ХІХ ст., також має чимало спільного з цинізмом, особливо через їхнє спільне прагнення кинути виклик усталеним моральним та соціальним нормам. У філософському енциклопедичному словнику поняття нігілізм (від латин. *nihil* – ніщо) розглядається, як світогляд і спосіб людського ставлення до світу, що включає інтенції заперечення, свавілля, відчаю, розчарування, недовіри тощо [10, с. 425]. Обидві течії об'єднує відмова від загальноприйнятих цінностей, які вони вважають штучними. Так само, як кініки колись піддавали сумніву ідеали античного суспільства, нігілісти, особливо Фрідріх Ніцше, критикували основи західної моралі, вважаючи її фальшивою і приреченою. Прикладом є друге міркування Ф. Ніцше «Про користь і шкоду історії для життя» (1874) («Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben») [5], у якому автор сперечається з концепціями прогресизму, фіналізму та детермінізму [11, с. 47].

Нігілізм виражається в запереченні існування Бога, безсмертя душі, свободи волі, могутності розуму, можливості пізнання, об'єктивності моралі, духовних основ буття, культурних засад, суспільного устрою, прав націй на самоідентифікацію та самовизначення, оптимістичних перспектив людської історії. Абсолютною формою нігілізму є самогубство й жага до тотальної руйнації, але найчастіше він проявляється через відносні форми, тобто скасування або знецінення певного аспекту реальності з метою піднесення інших. Акти негації в нігілістичній свідомості пов'язані з усвідомленням людської неспроможності пояснити чи обґрунтувати всі підстави буття, а також із відчуттям непевності [10, с. 425].

Саме у відносних формах нігілізму, а саме скасуванні або знеціненні певного аспекту реальності, можна найбільше прослідкувати його схожість з цинізмом. Утім між цими двома світоглядами є і суттєві відмінності. Якщо цинізм, особливо в його античному вигляді, пропонував альтернативний шлях до щастя через спрощення життя та пошук внутрішньої свободи, то нігілізм, навпаки, часто наголошує на порожнечі існування і заперечує наявність будь-якої вищої мети. Жиль Дельоз зазначав, що спроби обійняти реальність цілком безмістовні, оскільки «в обійми потрапляє лише те, що залишили від Реальності вищі цінності, останки реактивних сил і волі до Ніщо» [12, с. 44].

Циніки шукали справжню свободу через аскетизм, відмову від матеріальних благ і відкинення суспільних ідеалів, тоді як нігілісти, особливо Ніцше, схилилися до думки, що у світі немає жодної істини, яка могла б бути варта боротьби. «Що означає нігілізм? – запитує Ніцше. – Те, що вищі цінності втрачають свою цінність. Немає мети. Немає відповіді на питання “для чого?”» [13, с. 9].

Незважаючи на ці різниці, нігілізм значною мірою успадкував від цинізму його радикальну критику суспільства та моралі. Філософія Ніцше, який бачив у християнській моралі відмову від справжнього життя і сили волі, має багато спільного з кінічною критикою лицемірства та обману, прихованого за соціальними цінностями. Так само, як кініки відкидали суспільний лад античного світу, Ніцше виступав проти західної цивілізації, закликаючи до «переоцінки всіх цінностей», що можна прослідкувати в його працях [5; 13; 14].

Таким чином, цинізм, нігілізм та скептицизм стали яскравим прикладом того, як критичне ставлення до усталених норм та цінностей продовжувало розвиватися і трансформуватися. Незважаючи на відмінності між цими філософськими течіями, їх об'єднувала спільна мета – підірвати традиційні переконання і дати людині можливість мислити та діяти вільно, поза рамками соціальних норм і моральних доктрин.

У Новий час цинізм, хоч уже і не мав такого значного впливу на офіційну філософську традицію, все ж залишався важливим елементом соціальної

критики та реакції на консервативні суспільні структури. Його радикальні ідеї продовжували існувати в різних формах – у сатирі, вільнодумстві та контр-культурних рухах, які кидали виклик традиційним нормам. У цей період критика соціальних та політичних інституцій набирала обертів, відображаючи прагнення до свободи і справедливості.

Але разом з плином часу цинізм поступово набував негативного забарвлення, у результаті чого його почали асоціювати не лише з критикою соціальних норм, а й із песимістичним, відчуженим ставленням до світу. Якщо в античності кініки проповідували аскетизм і відмову від матеріальних благ заради досягнення особистої свободи, то в пізніші епохи цинізм дедалі частіше став сприйматися як свідома зневага до загальноприйнятих моральних принципів. Відверте викриття лицемірства та соціальної несправедливості поступово перетворилося на байдужість і зневіру в можливості будь-яких змін.

Особливо в сучасному світі, де суспільна свідомість часто сповнена недовірою до політичних і соціальних інститутів, термін «цинізм» почав асоціюватися з апатією, критикою заради самої критики та відсутністю віри в будь-які ідеали чи цінності. Цинік перестав бути бунтівником, що шукає істину через відмову від умовностей, і все частіше став асоціюватися з людиною, яка вірить лише у власну вигоду та не довіряє оточенню. Це негативне сприйняття зміцнилося в культурі, де цинізм почали ототожнювати з втратою віри в людські чесноти і розчаруванням у суспільстві.

Така зміна контексту не лише спотворила початковий сенс цинізму, але й зробила його символом недовіри та байдужості, віддаленості від можливості конструктивної критики та здійснення реформ.

В епоху постмодернізму цинізм також зазнав суттєвих змін та набув іншого сучасного значення завдяки філософським дослідженням, зокрема Пітера Слотердайка, німецького філософа, який значно вплинув на сучасне розуміння цього феномену. Його праця «Критика цинічного розуму» [6] стала ключовою для осмислення сучасного цинізму та його впливу на суспільство і культуру. Слотердаjk переглянув традиційне уявлення про цинізм, описавши його як форму колективної самосвідомості, яка поширилася в постмодерністському світі. У його працях цинізм сприймається як цілком раціональна позиція для вибудовування індивідом активної життєвої позиції. П. Слотердаjk зазначає, що цинічний індивід «інстинктивно сприймає свій спосіб існування вже не як щось злобне і єхидне, а як причетність до колективного реалістично скоригованого погляду на речі» [Там само, с. 32].

П. Слотердаjk стверджує, що сучасний цинізм – це не просто філософія бунтарів чи відлюдників, як це було в античні часи [Там само, с. 30]. Сучасний цинізм став буденною формою мислення, яка пронизує всі рівні суспільства. Люди більше не сліпо вірять у суспільні ідеали, політичні структури чи мо-

ральні принципи – вони розуміють, що багато з них є фальшивими або слугують інтересам окремих впливових груп. Однак, на відміну від античних кініків, сучасні люди, за Слотердайком, не прагнуть радикально змінити свій спосіб життя, відкинути соціальні норми чи створити нові ідеали. Вони, швидше, продовжують жити в системі, яку вони самі ж і критикують, знаходячи в цьому певний комфорт і захист від жорстоких реалій. П. Слотердайк описує сучасний цинізм як форму самозахисту, що дозволяє людям критично ставитися до навколишньої дійсності, не намагаючись змінювати її. Люди знають, що ідеали суспільства – це лише фасад, але вони не наважуються виступити проти них відкрито. Це створює парадоксальну ситуацію, коли цинізм стає механізмом адаптації до недосконалого світу, а не засобом його зміни.

Сучасний цинізм можна сприймати як реакцію на глобалізацію, інформаційне перенасичення та постмодерністську кризу майже всіх смислів у світогляді та життєдіяльності людини. Він виникає в умовах, коли традиційні ідеології та віра у прогрес втратили свою актуальність, а нові моральні та соціальні орієнтири не здатні задовольнити потреби суспільства. Це породжує стан, коли цинізм стає своєрідною формою імунітету до розчарувань і криз.

Античний кінізм, уособлений Антисфеном та Діогеном, був відкритою формою боротьби з суспільними умовностями та моральними догмами. Кініки активно протестували проти розкоші, влади та соціальної ієрархії, закликаючи до повернення до простоти і природного життя. Для них цинізм був філософією дії – радикального відходу від суспільства і створення альтернативного способу життя.

Сучасний цинізм, у тлумаченні Слотердайка, значно пасивніший. Він не закликає людей до дії, а, скоріше, до критичної дистанції від суспільства. Тому сучасна людина, навіть усвідомлюючи абсурдність соціальних норм, не відмовляється від них, а просто продовжує жити, визнаючи їхню умовність. Таким чином, сучасний цинізм стає інструментом адаптації, а не бунту.

Висновок. Еволюція цинічного світогляду від античності до сучасності демонструє глибокий і постійний вплив цієї філософської течії на розвиток філософії, соціальних інститутів та культури, а також гнучку структуру, яка трансформувалась і видозмінювалась разом зі світом. Починаючи з античної школи кініків, цинізм набув репутації критично-рефлексивного світогляду, який відкидав загальноприйняті цінності та вимагав повернення до простоти, природності й самодостатності, де Антисфен і Діоген Синопський заклали основи для критики соціальних і моральних норм, яка в подальшому еволюціонувала в різні форми, одними з яких є нігілізм і скептицизм.

У Середньовіччі та епоху Відродження кінічні ідеї зазнали трансформації, проте зберегли свій потенціал критики соціальних структур та моральних

норм. Відлюдники та аскети Середньовіччя, гуманісти Відродження – усі вони продовжували досліджувати ідеї природності та індивідуальної свободи, закладені кініками. Хоча ці течії мали різні витоки, вони спільно виступали проти догматизму, заперечуючи усталені норми й піддаючи сумніву можливість істинного знання або універсальної моралі.

У сучасному світі, завдяки об'єктивному погляду Пітера Слотердайка, цинізм набув нового змісту як форма адаптації до постмодерністської реальності. Його концепція «критики цинічного розуму» розкрила сучасний цинізм як інструмент самозахисту, за допомогою якого люди критикують навколишній світ, але не намагаються змінити його. Цинізм став поширеним способом мислення, який пронизує всі рівні суспільства, від політики та культури до повсякденного життя.

Таким чином, еволюція цинізму від античності до сучасності свідчить про його постійну актуальність та значущість. Його вплив на філософію і суспільство продовжує бути важливим і сьогодні, відкриваючи нові горизонти для розуміння взаємин між людиною, суспільством та істинними цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Diogenes Laertius. *Lives of Eminent Philosophers*. Vol. II: Books 6–10. Cambridge : Harvard University Press, 1925. 713 p.
2. Роттердамський Еразм. *Похвала Глупоті*. Київ : Дніпро, 1981. 166 с.
3. Климов В. В. Скептицизм і проблема пізньосередньовічного тлумачення співвідношення знання та віри. *Українське релігієзнавство*. 2010. № 55. URL: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44070/2010_55_2.pdf?sequence=1 (дата звернення: 30.08.2024).
4. Лавринович О. А. Практика аскези та її значення в доісламський період. *Українське релігієзнавство*. 2010. Спецвип. 1. URL: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44211/2010_1s_7.pdf?sequence=1 (дата звернення: 27.08.2024).
5. Ніцше Ф. Про користь і шкоду історії для життя. *Повне зібрання творів* : у 15 т. Т. 1. Львів : Астролябія, 2004. С. 20–278.
6. Слотердаjk П. *Критика цинічного розуму* / пер. з нім. А. Богачов. Київ : Тандем, 2002. 544 с.
7. Роттердамський Еразм. *Похвала Глупоті*. Домашні бесіди. Київ : Основи, 1993. 320 с.
8. Вершинина Е. М. Непрерывное воспитание и гуманизация в системе образования – суть социально-экономического и духовного возрождения общества: концепция. Харьков : Регион-информ, 2004. 430 с.
9. Проценко Є. А. Становлення поняття гуманізм та його прояв у діяльності Ігоря Тамма. *Наукові записки КДПУ*. Серія: Проблеми методики фізикоматематичної і технологічної освіти. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 11, ч. 4. С. 85–90. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/>

bitstreams/858d8e3e-3f18-42f8-84b0-0c638e8721f4/content (дата звернення: 20.08.2024).

10. Філософський енциклопедичний словник / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
11. Лютий Т. В. Філософія нігілізму Фридриха Ніцше у «Посмертних фрагментах» (1885–1888). *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2024. Т. 13. С. 45–56. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2024.13.45-56>.
12. Deleuze G. *Nietzsche and philosophy*. London ; New York : Continuum, 1983. 221 p.
13. Nietzsche F. *The Will to power: Der Wille zur Macht*. London : Weidenfeld and Nicolson, 1968. 576 p.
14. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. Дніпро : Основи, 1993. 415 с.

REFERENCES

1. Diogenes Laertius (1925). *Lives of eminent philosophers*. Vol. II, Books 6–10. Cambridge: Harvard University Press.
2. Rotterdamskyi Erazm (1981). *Pokhvala Hlupti*. Dnipro [in Ukrainian].
3. Klymov, V.V. (2010). Skeptytsyzm i problema piznioserednovichnoho tлумachennia spivvidnoshennia znannia ta viry. *Ukrainske relihiieznavstvo – Ukrainian religious studies*, 55. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44070/2010_55_2.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
4. Lavrynovych, O.A. (2010). Praktyka askezy ta yii znachennia v doislamskyi period. *Ukrainske relihiieznavstvo – Ukrainian religious studies, Special Issue 1*. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44211/2010_1s_7.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
5. Nitshe, F. (2004). Pro koryst' i shkodu istorii dlia zhyttia. *Povne zbirannia tvoriv: u 15 t.* Lviv: Astrolabiia, T. 1, 20–278 [in Ukrainian].
6. Sloterdijk, P. (2002). *Krytyka tsynichnoho rozumu* / Trans. A. Bohachov. Kyiv: Tandem [in Ukrainian].
7. Rotterdamskyi Erazm (1993). *Pokhvala hlupti. Domashni besidy*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
8. Vershynyna, E.M. (2004). *Neprerivnoe vospitanie i gumanizatsiya v sisteme obrazovaniya – sut sotsialno-ekonomicheskogo i dukhovnogo vozrozhdeniya obshchestva: kontseptsiya*. Kharkov: Region-inform [in Russian].
9. Protsenko, Ye.A. (2017). Stanovlennia poniattia humanizm ta yoho proiav u diialnosti Ihoria Tamma. *Naukovi zapysky KDPU. Serii: Problemy metodyky fizykomatematychnoi i tekhnolohichnoi osvity – Scientific notes of KDPU. Series: Problems of the methodology of physico-mathematical and technological education*, 11(4), 85–90. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/858d8e3e-3f18-42f8-84b0-0c638e8721f4/content> [in Ukrainian].
10. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* (2002). Instytut filosofii im. H. S. Skovorody NANU. Kyiv: Abris [in Ukrainian].

11. Liutyi, T. V. (2024). Filozofii nihilizmu Frydrykha Nitshe u «Posmertnykh fragmentakh» (1885–1888). *Naukovi zapysky NaUKMA. Filozofii ta relihiiestnavstvo – Scientific notes of NaUKMA. Philosophy and religious studies*, 13, 45–56. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2024.13.45–56> [in Ukrainian].
12. Deleuze, G. (1983). *Nietzsche and philosophy*. London, New York: Continuum.
13. Nietzsche, F. (1968). *The Will to power: Der Wille zur Macht*. London: Weidenfeld and Nicolson.
14. Nitshe, F. (1993). Tak kazav Zaratustra: Zhadannia vlady. Dnipro: Osnovy [in Ukrainian].

Atroshenko Viktoriia Volodymyrivna, Postgraduate student of the Department of Philosophy and Political Science, Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine

EVOLUTION AND IMPACT OF THE CYNICAL WORLDVIEW FROM ANTIQUITY TO MODERNITY

The evolution and influence of the cynical worldview in society from antiquity to the present has been analyzed. Key stages of cynicism's development, starting from the ancient philosophical school of the Cynics, have been identified. Its connection with nihilism and skepticism is highlighted. The impact of cynicism on the critique of social and moral norms, as well as on the formation of modern social thought, is revealed.

Keywords: cynicism, Ancient Philosophy, cynicism, nihilism, skepticism.

